

Szemelvények az Eszmélet című „ős-szamizdat”-ból, 1956 decemberéből

Emberek a kapu alatt

November 23-án, amikor közelgett a néma tüntetés órája, valahogy kinnszorultam az utcán. Riadtan keringtem a Nemzeti Színház körül; már mindent zárva találtam, a szállásom pedig elérhetetlenül messze volt. Szemléto-mást fogyott az utca népe, mintha a föld nyelte volna el sorban az embereket. Szép s félelmetes látvány volt az elnémuló város: szép, mert ily fegyellemmel még nem találkoztam; félelmetes, mert én mindig így képzeltem el az ítélet napját: komor, szürke égbolt, csend, és ember nélküli utcák. Szaladtam, megtorpan-tam, majd újra szaladtam: nem maradhatok kint, nem maradhatok kint – motyogtam esze-lősen. Már egyetlen lélek sem járt az utcán.

– Húzódjon be ide, szakikám – szólt rám valaki a kapualjból.

Meglobbant bennem az öröm és úgy csapódtam oda az emberek közé, mintha nagy bajból menekedtem volna meg. Pontosan két óra volt. Hát kezdődik?

Tíz-tizenöt ember szorongott velem a nagy bérházkapu alatt, jobbadán férfiak s egymás válla fölött leskelődtek ki az utcára.

– Egy lélek se – mondta az ember, aki engem is megszólított.

– Egyetlen egy se.

Mintha ittasak lettek volna, fénylett a szemük, büszkén is, álmélkodón is. Minden szem

találkozott önnön másával, amint egymás felé fordultak az arcok.

– Csakugyan nem jár senki? – kérdezte egy öregasszony, beljebb, a kapu mélyéről.

– Senki.

– No, ezt már megnézem magam is...

Kidugta a fejét az utcára, elnézett jobbra, majd balra s jóságos, öreg arca hirtelen elváltozott.

– Istenem, istenem – susogta, igen halkán, miközben visszahúzódott. – Édes jó istenem.

A Nemzeti Színház körül tankok állottak mereven, ágyúcsöveik kitaróan szemeztek az ablakokkal. A katonák ide-oda járkáltak a tankok mellett, lövésre tartott fegyverrel.

– Báméskodtok, báméskodtok? – dühnyögte valaki mellettem.

– Csodálkoznak, hogy hová lett a jónép – szólt a másik, egy szakállas.

– Tudják ezek, ne féljen.

– Hát akkor minek izgulnak annyira? Úgy fogják azt a mandolint, mintha hozzánőtt volna a kezük.

A tankmotorok fojtottan dohogtak, faruk köpködte a füstöt.

– Hallják? Készen vannak ezek! Ha valami balhé tör ki, egy perc és...

– Egyetlen ember sincs az utcán. Édes istenem – mondta hátul az öregasszony.

Most két teherautó jött a Belváros felől, és sebesen elkanyarodtak a New York irányába. Magyar katonák, rendőrök voltak rajta. Ordítózás hallatszott a negyedik kapualj tájékáról.

– Nektek nem szól a szilencium?

– Csibészek!

Az oroszok izgatottan topogtak, leskelődtek, a láрма őket is megbolygatta. Mintegy húsz méterre voltak tőlünk, akik ott szorongtunk a kapu alatt, de ebben a kurta húsz méterben benne volt a Budapest–Moszkva közötti távolság is. Oroszok, magyarok, néztük egymást. Fél három volt.

Nehéz csend terült a városra, mintha a házak az egész égboltozat súlyát tartanák. Kődölt az eső, finoman, a katonák áztak a tankok körül.

Háromnegyed.

Félelmesen, dacosan üres volt az utca. A be-tört ablakok, meg a falakon ásitó, ágyúverte lyukak értelmes szemmel néztek le ránk. Álltunk a kapuban, tizenöt idegen.

– Hát így is lehet harcolni.

– Hol így, hol úgy – mondta egy fiatalember mosolyogva. – Csak nem kell abbahagyni.

– Hej – legyintett a szakállas –, ki tudja, van-e értelme. Ez az egy óra is... Szép, szép, de mi haszna. Ettől még nem mennek ki.

– Nem, de látnak bennünket. Érti? Látják, hogy vagyunk.

Most elnyújtott, mély kiáltás szállt felénk valamelyik közeli kapualjból.

– Három előtt öt perccel kezdjék el a Himnuszt! Add tovább!

Csoportunk egyik tagja, egy köpcös, negyvenes férfi kijebb lépett, de a szakállas megfogta a karját.

– Ne. Hát ha idelőnek.

Amaz lerázta magáról a kezét s tölcsért formált a szája elé.

– Három előtt öt perccel kezdjék el a Himnuszt! Hahó! Add tovább!

Füleltünk s nemsokára hallani lehetett, hogy egy jótorkú ember csakugyan továbbadja.

Az oroszok nyugtalanul forgatták a fejüket. Mi is izgatottan topogtunk, akinek órája volt, minduntalan nézegette.

– Kezdjük el.

A köpcös megköszörülte a torkát, teleszívta magát levegővel. De az első hangokat túl magasán fogta.

– Segítsen valaki.

A fiatalember is köhintett s elkezdtek. Utánuk a többiek.

„Nyújts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel...”

Az oroszok először sóbálvánnyá meredve álltak, s úgy markolták a géppisztolyt, hogy

talán a leve is facsarodott. Aztán elkezdtek járkálni s nevetgélni.

Nőtt, nőtt az ének ereje, mint a tenger, ha szerelmes belé a Hold; majd méltósággal aláhanyatlott.

Három óra volt. Az emberek tódultak ki a kapuk alól.

– No? Most aztán mi lesz? – kérdezte valaki.

– Most kezdődik az igazi munkásmozgalom – mondta a fiatalember. Meglepődve néztünk rá: fiatal volt és mosolygott.

Eörsi István verse

Szóba se állj vele...

Visong neki is tán otthon gyereke,
s bóbiskol főkabajszú atyja,
a gabonaszárt is tán megsimogatja –
itt szóba se állj vele!

Szóba se állj vele,
mert árulás itt a szó –
otthon lehet a becsület embere,
itt: gyilkos, elnyomó!

Parancsra jött?
Semmiről sem tehet?
Lehet.
De te
iszonyú bűnt veszel magadra,
ha csak egy pillanatra
szóbaállsz vele.

Ülj le házad elé a padra,
sétálj az utcán, húzódj a kapualjba,
az emberek felé fordítsd arcod –
de gyűlölet
kapassa félre fejed,
ha őt megpillantod.

Hagyjad, hadd lássa,
milyen is arcod rándulása:
az őszinte undor moccanásai.
Lezárt szádnak, behunyt szemednek
is meg kell tanulni vallani.

Másként tán víg cimborák lehetnétek,
de most halálos vétek
ha ránevetsz –

Szóba se állj vele,
mert árulás itt a szó –
otthon tán lehet becsülete,
itt: gyilkos elnyomó!

1956. november 8–9.

